

Karlík, Petr

Profesor Miroslav Grepl: in memoriam

Linguistica Brunensia. 2021, vol. 69, iss. 1, pp. 93-96

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/LB2021-1-5>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144165>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Profesor Miroslav Grepl. In memoriam

Dne 3. dubna 2021 zemřel ve věku nedožitých 92 let emeritní profesor Ústavu českého jazyka FF MU prof. Miroslav Grepl, CSc. Během své vědecké a pedagogické dráhy si získal autoritu jako náš přední badatel v oblasti gramatiky češtiny a slovenských jazyků, zejména pak na poli jejich syntaktické stavby. V jeho vědeckém díle se ústrojně spojuje láska k mateřskému jazyku, vysoká odborná erudice, opřena o svrchovanou znalost češtiny na jedné straně a soustavné promýšlení obecných teoreticko-metodologických východisek lingvistického popisu na straně druhé, a v neposlední řadě i dnes často vzácná schopnost srozumitelně formulovat svá stanoviska. M. Grepl je však znám nejen jako uznávaný vědec, ale i jako zanícený a charismatický vysokoškolský učitel a školitel mnoha doktorandů.

M. Grepl se narodil 14. dubna 1929 v Hrochově na Drahanské vrchovině. Po maturitě ho zájem o slavistiku přivedl na filozofickou fakultu tehdejší UJEP v Brně, kde v letech 1949 až 1953 studoval češtinu a ruštinu. Po absolvování fakulty se dále lingvisticky vzdělával jako jeden z prvních interních aspirantů na tehdejší katedře slavistiky. Kandidátskou disertaci obhájil v r. 1959 a jako odborný asistent, pověřený výukou skladby češtiny, připravoval práci habilitační. V roce 1966 se habilitoval a byl jmenován docentem českého jazyka. Profesorem českého jazyka se pak stal v roce 1990.

Už během vysokoškolských studií měl M. Grepl možnost poznat řadu významných brněnských bohemistů a slavistů, z nichž na něho podle jeho vlastních slov nejvíce zapůsobili J. Kurz, A. Kellner a rusista B. Novák. Vědecký profil M. Grepla však vyrůstal v prostředí dvou významných a vědecky i lidsky protichůdných osobností brněnské bohemistiky, Fr. Trávníčka a J. Bauera. S Trávníčkem spojoval Grepla cit pro vnímání jazykových jevů, znalost češtiny ve všech jejích aspektech a snaha o popis všech vyjadřovacích prostředků, i těch, které do té doby stály mimo zájem jazykovědců; Trávníčkův geniálně intuitivní a subjektivní přístup, neopírající se o žádnou koncizní teorii, Grepl postupně nahrazoval systémově funkčním nazíráním, které se naučil u pražských funkčních strukturalistů a které pak rozhodujícím způsobem formovalo jeho teoretický přístup k jazyku. S předčasně zesnulým J. Bauerem pojila M. Grepla nejen společná badatelská orientace a blízká stanoviska metodologická, která je přivedla k napsání vynikající vysokoškolské učebnice *Skladba spisovné češtiny* (od r. 1964 do 1980 v mnoha vydáních), ale i úcta

k jazykovým datům, oba autory pak vedoucí k moderní češtině se znalostí jejího vývoje v slovanském kontextu, a v neposlední řadě i vědecká poctivost a přísnost vůči sobě samému.

Do jazykovědné bohemistiky vstoupil M. Grepl sérií článků věnovaných výzkumu obrozené češtiny. Vycházejí z rozboru jazyka J. K. Tyla v nich nejen suverénně vyložil vývojové procesy v syntaktické stavbě, ale odhalil a popsal také příčiny těchto procesů, a to jak vnitrosystémové, tak vnější, zvl. vliv ruštiny a polštiny. Synteticky shrnul výsledky svého badatelského zájmu o obrozenou češtinu do kandidátské disertace *Vývoj mluvnické stavby v jazyce Tylovy prózy* (1959), která se stala jedním ze základních pramenů poznání jazyka 1. pol. 19. století. Poznání stylové diferenciace jazyka národního obrození a podmínek hovorového jazyka přivedlo M. Grepla až k výzkumu mluveného jazyka současného. Víím, že ho v tom mocně podporovala jeho znalost nářečí rodné obce, již využíval celý život. Zaujaly ho zejména časté nepravidelnosti a odchylky v mluvnické stavbě mluvených projevů. Vyložil je, vybaven už teoretickým myšlením funkčních strukturalistů, na principu aktualizace a publikoval v habilitačním spisu *Emocionálně motivované aktualizace v syntaktické struktuře výpovědi* (1967).

Koncem 60. let se Greplův badatelský zájem obrací k syntaxi věty. Do české a slovanské jazykovědy se navždy zapsal jako autor minimálně dvou teorií: modality věty, k jejímuž výzkumu vedla od emocionality přirozená cesta (např. vlivná studie *K podstatě modálnosti* (1973)), a pasiva. Právě v analýze pasiva se dopracoval k jeho funkčnímu výkladu a formulaci originální dodnes uznávané koncepce deagentizace. To mu umožnilo vyložit z jednotného hlediska různé prostředky odsouvání agentu z pozice gramatického podmětu v slovanských jazycích a stanovit distributivní podmínky jejich užívání (viz dodnes citovaná studie *Deagentnost a pasívum v slovanských jazycích* (1973)).

Funkční přístup k analýze jazyka, jehož základním teoretickým krédem byl postup od významu/funkce k formě, pak v první polovině 70. let spojil M. Grepla s F. Danešem, J. Kořenským, Z. Hlavsou a M. Komárkem a vedl k jejich společné formulaci programové stati *Teoretické základy synchronní mluvnice češtiny* (1975). Greplův podíl je zcela zásadní v koncepci výpovědi jako konkrétního produktu mluvního aktu a v aplikaci teorie komunikačních (později ilokučních) funkcí. Modalita věty, kterou zkoumal, k tomuto pojetí tvořila přirozený most. Jeho koncepce, v mnohém navazující na práce Searlovy a Wunderlichovy, se řadí k tomu nejlepšímu, co na poli funkčně orientovaného výzkumu ilokuční složky mluvních aktů v té době vzniklo.

Vedle pragmatické dimenze jazyka se však M. Grepl stále vracel k analýze syntaktické struktury věty, i zde využívá postupy funkční gramatiky. Další promyšlení konstrukt deagentizace ho vedlo ke generalizacím formulovaným v monografii *Gramatické prostředky hierarchizace sémantické struktury věty* (1983, spoluautor P. Karlík), čímž se významně přihlásil do mezinárodního kontextu reprezentovaného typologu kolem Cholodoviče, Chrakovského a Nedjalkova. Inspiraci pro popis

věty a jejich syntaktických typů v korelaci se sémantickou strukturou věty nacházel M. Grepl jednak v pracích Ch. Fillmora z konce 60. let, jednak v teorii valence, k níž z pozic sémanticky a funkčně orientované syntaxe sám relevantně přispíval. Výsledky těchto bádání průběžně publikoval v časopiseckých studiích. Poznatky o výpovědi z tohoto období uplatnil zejména jako spoluautor a redaktor „akademické“ *Mluvnice češtiny 3. Skladba* (1987) a spolu s projektem valenční syntaxe se objevují v koncepci zcela nového zpracování vysokoškolské učebnice *Skladba spisovné češtiny* (1986, 1989, spoluautor P. Karlík).

Další období vědecké práce M. Grepla nejvýstižněji charakterizuje název 12 vědeckopopularizačních studií uveřejňovaných v letech 1991 a 1992 v *Universitas: revue Masarykovy univerzity v Brně* pod názvem *Co děláme, když mluvíme*, od 4. studie s vysvětlujícím podtitulem *Několik úvah o pragmatických aspektech řečové komunikace*. Důkladné promyšlení fungování jazyka jako formy lidského jednání Grepla přivedlo ke zcela nové analýze výpovědi, přímé i nepřímé indikace jejích ilokučních funkcí, jejich důmyslnému propojení s postoji mluvčího a teoreticky konciznímu popisu komplexů jejich jazykových prostředků. Syntaktický popis tak v jeho pojetí propojuje morfologii, syntax, slovtvorbu, lexikon i větnou fonologii způsobem v mezinárodní jazykovědě unikátním. M. Grepl zůstal věrný funkčnímu pohledu na češtinu a na jeho základě vybudovaná verze funkční gramatiky pro popis ilokučních funkcí je dosud v bohemistice vzorem originálního lingvistického myšlení; využil ji v partiích o výpovědi v práci *Skladba češtiny* (1998, spoluautor P. Karlík). Jako uznávaná vědecká osobnost se významně podílel i na kolektivních pracích vznikajících na Ústavu českého jazyka FF MU, logicky jako autor partií o výpovědi. Jsou to *Příruční mluvnice češtiny* (od 1995 v několika vydáních), *Encyklopedický slovník češtiny* (2002) a *Nový encyklopedický slovník češtiny* (2016).

M. Grepl se vždycky snažil nové poznatky, k nimž bohemistika dospívala díky novým teoretickým přístupům, zprostředkovat srozumitelnou formou studentům. Vedle už uvedených vysokoškolských učebnic vydal (spolu s P. Karlíkem) několik příruček pro žáky základních škol a studenty škol středních, např. *Učte se s námi skladbě češtiny* (1992) nebo *Skladba češtiny. Cvičení a výklad* (1999).

M. Grepl se už za svého života stal synonymem důsledně funkčního lingvistického přístupu k pragmatické dimenzi jazyka, v němž se klasický strukturalismus objevuje jen okrajově. Výběr studií s tématy, kterým se během své badatelské činnosti M. Grepl věnoval a která ukazují jeho myšlenkový vývoj, vyšel pod názvem *M. Grepl: Jak dál v syntaxi* (2011), editoři J. Dvořák a P. Malčík. V poslední studii připravené speciálně pro tento výbor autor představuje svou vizi budoucího přístupu k jazyku. Zůstal funkcionalistou a věří, že funkční gramatika v jeho pojetí bude s to analyzovat i nově se v jazykovědě objevující fenomény. Výbor obsahuje i Greplovu bibliografii k datu 30. 6. 2011 a bibliografii prací o M. Greplovi.

M. Grepl se stal zdrojem inspirace pro české a slovenské lingvisty, ale i slavisty z jiných zemí. V Brně dlouho (zpočátku s J. Bauerem) formoval myšlení uznávané

syntaktické školy, která sdružovala skvělé jazykovědce: bohemisty (M. Čejka), klasické filology (A. Bartoněk), germanisty (Z. Masařík), rusisty (R. Mrázek a S. Žaža), slavisty (R. Večerka), a hlásili se k ní další významní lingvisté (např. dialektolog J. Balhar). Tato škola vychovala řadu žáků, jednímž z nich má čest být autor tohoto textu, první (v pořadí) žák M. Grepla. Jako pocta svému kolegovi a učiteli pak vznikl festschrift k 90. narozeninám M. Grepla *Svět podle Grepla* (2019), editoři P. Malčík a P. Karlík. Do něho přispělo 20 jazykovědců našich i zahraničních, reprezentujících různé generace, ale sdílejících Greplovo vědecké krédo. Festschrift obsahuje také Greplovu bibliografii z let 2011–2016.

Mezinárodní rozměr Greplový vědecké práce dobře dokumentuje fakt, že v roce 2004 se na univerzitě v Řezně uskutečnila významná mezinárodní konference, která se explicitně deklarovala jako rozvíjení odkazu Greplem organizovaných brněnských konferencí o modalitě; organizátoři konference B. Hansen a P. Karlík vydali sborník *Modality in Slavonic Languages, New Perspectives* (2005), v němž dodnes lingvisté nacházejí inspiraci teoretickou i materiálovou. V české jazykovědě rozvíjí do současnosti Greplovu teorii ilokučních aktů M. Hirschová, ukazujíc, že tato teorie je robustní a má i v konkurenci s novějšími směry a přístupy velkou poznávací sílu.

Nemalé zásluhy o rozvoj naší bohemistiky bude M. Grepl mít navždy i jako organizátor vědecké práce a vědeckého života vůbec. Po mnoho let úspěšně vykonával funkci vědeckého sekretáře *Mezinárodní komise pro studium gramatické stavby slovanských jazyků při Mezinárodním komitétu slavistů*. Stál u zrodu brněnských syntaktických symposií a po smrti J. Bauera formoval jako předseda přípravného výboru v letech 1971 a 1976 jejich koncepci i obsahové zaměření, jako redaktor sborníků *Otázky slovanské syntaxe* se zasloužil o to, že s výsledky těchto symposií byla pravidelně seznamována naše i mezinárodní slavistická veřejnost.

Brněnské a české bohemistice bude prof. Miroslav Grepl chybět. Čest jeho památce!

Petr Karlík

Department of Czech Language
Faculty of Arts, Masaryk University
Arna Nováka 1, 602 00 Brno
Czech Republic
pkarlik@phil.muni.cz

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.